Fra konflikt og tvivl til dansk-tysk harmoni

Siegfried Matlok

Det er i år 50 år siden, de danske og tyske regeringer fandt en fælles formel for mindretalspolitikken i grænselandet. Aftalen dengang har siden ikke blot virket stabiliserende, men været banebrydende

Per Hækkerup svarede engang på et spørgsmål om Danmarks største problem: "Tyskland, Tyskland, Tyskland." Problemet var dog allerstørst umiddelbart efter nazismens sammenbrud, hvor Tyskland ikke længere bestod som stat. Dansk politik stod over for historiske udfordringer omkring mindretalspolitikken, selvom den socialdemokratisk ledede befrielsesregering allerede i 1945 havde gjort det klart: Grænsen ligger fast!

Det er værd at huske, når vi i år fejrer 50-året for København-Bonn-erklæringerne, som efter et meget turbulent og konfrontatorisk årti efter Anden Verdenskrigs afslutning skabte en ny epoke. Ikke kun for det dansk-tyske grænseland, men også for det bilaterale dansk-tyske forhold – i et multilateralt perspektiv, som fortjener mere end et weiter-so-skulderklap på vej mod glemmebogen!

Efter folkeafstemningen i 1920 på grundlag af Versailles-traktaten, hvor den nuværende dansk-tyske grænse blev trukket ved to folkeafstemninger, havde hverken det tyske mindretal i Danmark eller Weimar-republikkens Tyskland anerkendt grænsen. På samme måde var et dansk mindretal forblevet i Tyskland, det fik statsminister Niels Neergaards berømte ord på Dybbøl som trøst: "I skal aldrig blive glemt."

Forhandlingerne om en dansk-tysk mindretalstraktat mislykkedes. Danmark ønskede ikke nogen gensidig aftale. Det tyske mindretals grænserevisionistiske linje fandt ikke gehør i Berlin, da tyske tropper 9. april 1940 angreb det neutrale

Danmark og dermed brutalt krænkede den dansk-tyske ikke-angrebspagt. Samme dag fik mindretallets ledelse en meddelelse fra Berlin at der ikke ville ske en grænseændring. Hitler-Tyskland "forsikrede Danmark territorial ukrænkelighed".

Efter de fem mørke år og efter befrielsen kunne Danmark vel aldrig nogen sinde med større moralsk berettigelse have krævet en grænseflytning mod Ejderen, men befrielsesregeringen Buhl afgjorde spørgsmålet med ordene: Grænsen ligger fast.

Det var især en af de ledende mænd fra modstandskampen, den konservative Christmas Møller, der – nu som udenrigsminister – ikke ønskede en dansk eventyrpolitik over for et Tyskland, som var kollapset moralsk, statsligt og nationalt efter nazismens ubeskrivelige forbrydelser mod menneskeheden.

Presset på 1920-grænsen

Geopolitik er skæbne, og allerede fhv. statsminister Erik Scavenius havde tidligere henvist til "at det danske folk lige fra begyndelsen af Danmarks politiske historie har måttet tage hensyn til vanskeligheden ved at forsvare landets sydgrænse, hvor Danmark uden Naturhindringer af Betydning gaar over i den nordtyske Lavslette og dermed i det europæiske Kontinent".

Der opstod et dramatisk pres mod 1920-grænsen. Det tyske mindretal accepterede i 1945 nu grænsens forløb som endeligt. Dengang selvfølgelig nødtvungen og under stort moralsk pres, men beslutningen har senere vist sin store betydning og i dag er der ingen i det tyske mindretal som drømmer om "Heim-ins-Reich-paroler". Men Tysklands sammenbrud havde medført, at det danske mindretal, som i mellemkrigsårene var langt mindre end det tyske mindretal i Nordslesvig, nu voksede eksplosivt og stillede krav om at Danmark skulle flytte grænsen.

I februar 1946 præsenterede Sydslesvig-bevægelsen Danmarkshistoriens største samling underskrifter – 500.000 – og måneden før havde 70 procent af befolkningen i Danmark tilkendegivet, at de gik ind for en folkeafstemning i Sydslesvig.

I befrielsesregeringen var det Christmas Møller, som endnu i 1920 havde agiteret for et Danmark med Flensborg, der nu henviste til at et stort tysk mindretal i Danmark ville skabe store problemer på lang sigt. Han frygtede, at der kunne komme til at sidde 8 tyske medlemmer i Folketinget, hvilket ville være destabiliserende for det danske folkestyre.

Men befrielsesregeringen blev allerede i november 1945 afløst af en Venstreregering under ledelse af Knud Kristensen, som var langt mere lydhør over for den sydslesvigske bevægelse. Christmas Møller, Socialdemokratiet og de Radikale betragtede den store tilslutning til det danske mindretal som "konjunk-

turbestemt". Med andre ord ville de først se, om den stak dybere. Statsminister Knud Kristensen førte sin egen tvetydige "private udenrigspolitik", og i en tale i Toftlund sagde han: "Sydslesvig genvundet er kampens mål!"

Situationen i Sydslesvig blev yderligere tilspidset af at mange flygtninge fra Østfronten havde haft held til at redde sig til Sydslesvig. Indbyggertallet på 320.000 blev næsten fordoblet af flygtningestrømmen.

"Bespisninger syd for grænsen", hed det på dagsordenen i det Udenrigspolitiske Nævn i København, hvor man satte en massiv kulturpolitisk støtte ind til det danske mindretal, som på sit højeste næsten nåede 100.000 stemmer. Men samtidig øgedes spændingerne mellem dansk og tysk i Sydslesvig. De, som modtog bl.a. danske smørpakker, blev af tyskerne kaldt for nationale forrædere eller "Speckdänen".

Det danske mindretal krævede, støttet af mange ledende danske politikere, at de tyske flygtninge ("horder", som de blev kaldt) skulle flyttes fra Sydslesvig, fordi de blev betragtet som en alvorlig trussel mod den danske bevægelse i hjemstavnen.

Den britiske besættelsesmagt i Nordtyskland så med stigende irritation på den danske grænsekurs, som ikke lå så fast, som det ellers var fastslået umiddelbart efter 1945. Briterne forhandlede med den danske regering og fremsatte et forslag/tilbud, om Danmark reelt ønskede at blive genforenet med Sydslesvig. Var det et tilbud, eller snarere et ultimatum?

Briterne gjorde det under de berømte forhandlinger i London klart over for de danske forhandlere, at der fandtes den strategisk vigtige Østersøindgang, og at Danmark jo også havde et tysk mindretal.

Briterne advarede om, at Tyskland jo igen kunne komme på fode, hvilket også var begrundet i at briterne allerede under Churchill var langt mere mistroisk over for Stalins hensigter end de amerikanske præsidenter Roosevelt og Truman.

Tysklandsskolen

Den danske regering svarede London: So nicht, jetzt nicht! Regeringen Knud Kristensen blev væltet på Sydslesvig-spørgsmålet af bl.a. Socialdemokratiet og Radikale. Man skal huske, at der i 1923 i Flensborg blev indgået en historisk aftale mellem de to landes socialdemokratiske ledere, SPD-formanden Otto Wels og Thorvald Stauning, om at de to internationale partier betragtede 1920-grænsen som endelig.

Wels-Stauning-aftalen var stadig i frisk erindring i Socialdemokratiet, som med Hans Hedtoft i spidsen overtog regeringsmagten den 13. november 1947. Og Hedtoft overtog overraskende også den partiløse udenrigsminister Gustav Rasmussen (en god ven af Christmas Møller), som i en tale den 4. oktober 1947 i

Rigsdagen havde antydet sine meningsforskelle med Knud Kristensen om Sydslesvig-spørgsmålet. Mange mener, at Rasmussens indlæg på forhånd var aftalt med oppositionen, der som modydelse for at medvirke til regeringens fald havde stillet ham en fortsættelse på udenrigsministerposten i udsigt.

Det var nu Hans Hedtoft, som dikterede dansk udenrigspolitik, som endnu var domineret af den såkaldte Tysklandsskole. Briterne havde engang beskrevet Danmarks placering og afhængighed med ordene: "… remain within the German orbit."

Nok var Tyskland besat, men Christmas Møller havde allerede understreget, "at Tyskland vil blive stærk igen". "Tysklands naboer kender Tyskland, har haft og skal fortsat have Naboskab med dem. Fejler derfor Løsningen af Problemet, vil Fejlen ramme Naboerne, før den rammer de store Magter", mente Christmas Møller, som på grund af sin grænsen-ligger-fast-holdning måtte gå som konservativ partiformand, senere mistede sit folketingsmandat – og også livet på sin modige holdning.

Mens grænsekampen rasede i Sydslesvig og indenrigspolitisk var det centrale spørgsmål i Danmark, skete der afgørende forandringer i de storpolitiske koordinater. Allerede i september 1946 slog den amerikanske udenrigsminister Byrnes i sin berømte tale i Stuttgart fast, at Tyskland skulle have en plads blandt de frie folk. Tyskland var besat – i Østtyskland af Sovjetunionen, som ekspanderede i Østeuropa. Amerikanerne gik ind for, at besættelsesmagten nu ændrede status til en kontrol- og beskyttelsesmagt.

I 1948 indførtes D-marken i de vestlige besættelseszoner, og den 15. september 1949 valgtes Konrad Adenauer (CDU) som forbundskansler. Han fik kun det absolutte flertal med sin egen stemme, mens det danske mindretals medlem i den første frie vesttyske parlament, Hermann Clausen, undlod at stemme.

Nu begyndte genopbygningen af det nye Vesttyskland, og efter det sovjetiske statskup i Prag i februar 1948 oprettedes NATO i april 1949, også med dansk medlemskab, som var et afgørende brud i forhold til den tidligere neutralistiske (og militært alt for svage) udenrigs- og sikkerhedspolitik i Tysklands skygge.

Gensidige erklæringer

Mindretalsproblemerne var dog stadig uløste. Den britiske besættelsesmagt accepterede – trods dansk og sydslesvigsk modstand – i 1947 oprettelsen af den ny delstat Slesvig-Holsten. I 1949 satte den ny landsregering og det danske mindretal under ledelse af den britiske militærguvernør William Ashbury sig til at forhandle om "declarations of rights", ikke mindst også på baggrund af de nye signaler fra Hedtofts regering i

København. "Declarations of rights" af 26. september 1949 blev en aftale, hvori den socialdemokratiske regeringschef i Slesvig-Holsten, Bruno Diekmann, lovede det danske mindretal rettigheder.

Afgørende var en formulering om at bekendelsen til det danske mindretals kultur var fri. Der måtte ikke udøves nogen form for sindelagskontrol fra de tyske myndigheder over for det danske mindretal. Hermed skabtes den enkeltes mulighed for et tilhørsforhold til et nationalt mindretal uden objektive kriterier, som man kender dem den dag i dag fra mange andre lande.

Denne "Kieler-erklæring" blev anset som et vigtigt skridt af den danske regering. Hedtoft modtog lidt senere, den 27. oktober, det tyske mindretal, og lovede i det såkaldte København-notat noget lignende. Men det blev ikke til en parallel København-erklæring, hvilket Hedtoft senere beklagede over for tyske socialdemokrater. Hedtoft selv syntes indstillet på en aftale à la Kiel, men han erkendte realistisk problemerne med en vedtagelse i det danske folketing.

I en erklæring til de vestlige højkommissærer havde regeringen i Bonn givet udtryk for, at denne vil følge det politiske gennembrud, der angives i Kiel-erklæringen. Men der kom nye problemer i vejen. Det danske mindretals parti, SSW, blev hårdt ramt af den 7,5 procent-spærregrænse, som den nye konservative CDU-regering, der i Kiel havde afløst SPD, indførte i 1951 – også med den (rigtige) begrundelse, at man ikke ville give højreekstremistiske tyske småpartier en chance for parlamentarisk repræsentation. Det danske Folketing protesterede voldsomt. Mindretallet klagede ved den tyske højesteret i Karlsruhe – og fik medhold.

Men forfatnings-domstolen i Karlsruhe havde dengang ingen indvendinger mod en fem-procent-spærregrænse. Den fik dog først betydning for det danske mindretal, da SSW i september 1954 med 42.000 stemmer, i alt 3,5 procent, røg helt ud af landdagen i Kiel, mens det tyske mindretal stadig var repræsenteret i Folketinget.

Slesvigsk Parti kunne, til trods for at man fra dansk side opretholdt to-procent-spærregrænsen også for det tyske mindretal, godt sikre sig et sønderjysk kredsmandat med godt 9.000 stemmer. De nordiske udenrigsministre støttede i en udtalelse fra Stockholm den danske holdning.

H. C. Hansens balancegang

Det var udenrigspolitiske forandringer, den sovjetiske blokade mod Berlin og Korea-krigen, som tilspidsede den kolde krig, og som fik mindretals-spørgsmålet op på den internationale agenda. Nu hastede det med at finde en løsning. Den franske nationalforsamling havde i 1954 forkastet planen om en Europahær, men

USA gav Adenauer tilsagn om tysk suverænitet. Kansleren krævede nu nationale tyske styrker. England og Benelux-landene blev enige om at optage Vesttyskland i NATO. Nu kunne man i John Foster Dulles rollback-politik mod Sovjetunionen godt bruge vesttyske soldater.

Danmark havde i mellemtiden fået en ny statsminister, efter at Hans Hedtoft den 29. januar 1955 blev fundet død på sit Stockholmske hotelværelse. Nu satte typografen fra Århus, socialdemokraten H.C. Hansen, sine kraftige fingeraftryk – både som stats- og udenrigsminister.

Bo Lidegaard har i sin bog *I Kongens navn* understreget, at både Hans Hedtoft og H.C. Hansen tilhørte en generation af socialdemokratiske ledere, som førte en politik, hvor udenrigspolitikken var underlagt det overordnede nationale mål: Opbygningen af velfærdsstaten.

I denne kamp var kommunisterne hovedfjenden, og dette var udgangspunktet for en strategisk alliance med USA, hvor Grønland var blevet den joker, som i spillet om dansk sikkerhedspolitik kunne bringe det vigtigste stik hjem.

H.C. Hansen, som selv talte tysk (han havde ligesom Hedtoft i 30'erne været på en tysk arbejderhøjskole i Thüringen) stod mellem den traditionelle Tysklandsskoles erfaringer og den ny vestlig-amerikanske linje. Han valgte statsmandsagtigt mellemvejen. Den 19. oktober 1954 kom han hjem fra samtaler i USA, og samme dag vedtog Folketinget at støtte vesttysk NATO-optagelse. En historisk ændring på baggrund af det danske memorandum af 31. januar 1947, da Danmarks havde udtrykt sin særlige interesse i Tysklands fuldstændige afrustning.

Men allerede i 1952 havde den konservative udenrigsminister, Ole Bjørn Kraft, i Folketinget udtalt, "at et militært defensivt samarbejde med Tyskland har Danmark ingen grund til at frygte".

Senere understregede han sit partis holdning med ordene: "Jeg synes, at man langt snarere må spørge, hvorledes det tyske demokrati vil klare sig, hvis Vesttyskland ikke bliver medlem af den store demokratiske familie, og hvis en tysk genoprustning – hvad ingen, hvis dette ikke tiltrædes i det lange løb vil kunne modsætte sig – finder sted alene afhængig af Tysklands egen beslutning under den politiske situation, som Tyskland i så fald vil befinde sig i."

Venstre fik under debatten ved det ærede medlem Jørgen Gram vedtaget en dagsorden, som knyttede det danske "Ja" sammen med en løsning på Sydslesvig-spørgsmålet, altså en slags junktim. "Idet Udenrigsministeren tiltræder Vesttysklands optagelse i det vestlige forsvarssystem, opfordres Udenrigsministeren samtidig til på NATO-rådsmødet at fremføre de danske synspunkter vedrørende de dansksindede sydslesvigeres interesser." Jørgen Gram

krævede, at Kiel-erklæringen skulle have "lovs gyldighed, enten ved direkte henvendelse til forbundskansleren eller ved tilsagn om hjælp, medens det endnu er muligt, fra USA og England, som har foranlediget dette dokument skabt".

Ifølge Paul Hammerich "faldt der en saftig appelsin i H.C. Hansens turban." Da H.C. Hansen, ligesom den norske udenrigsminister Halvard Lange, på mødet i Paris gjorde opmærksom på Sydslesvig-problemet, fandt de en meget lydhør tysk forbundskansler Adenauer, som var indbudt som observatør. Fredag den 22. oktober 1954 hedder det i NATOs nøgterne protokol-sprog: "Kl. 15.15, mødet i NATO-rådet under overværelse af tyske observatører. Enstemmig beslutning om at invitere Vesttyskland som NATO-medlem. Beslutningen skal dog først ratificeres i de enkelte medlemslande."

Adenauers intervention

Adenauer var "dybt bevæget", som han skrev i sine erindringer. Nu blev den tidligere fjendestat optaget i de frie folks største forsvarsorganisation; han udtrykte forbundsregeringens "dybfølte tak til alle medlemmer, fordi de uden forbehold havde besluttet dette skridt". Uden forbehold? Adenauer vidste udmærket, at en ratificering godt kunne strande på et dansk "veto". Han greb derfor omgående chancen for at møde H.C. Hansen til en såkaldt korridorsamtale i Paris.

Konrad Adenauer, der ligesom H.C. Hansen også var udenrigsminister, havde selvfølgelig allerede tidligere hørt om Sydslesvig-spørgsmålet. For den danske regering drejede det sig primært om at få fjernet femprocent-grænsen, og Adenauer prøvede at overbevise næstformanden i CDU, Slesvig-Holstens nye ministerpræsident Kai-Uwe von Hassel, om Tysklands overordnede interesser i dette storpolitiske spil.

Det kunne von Hassel jo godt indse, men han ville have noget til gengæld, "quid-pro-quo", lød hans latinske gensidigheds-princip. Han syntes i øvrigt, at han kendte bedre til de dansk-tyske problemer end Adenauer "i det fjerne Bonn".

De tyske betingelser syntes ganske uantagelige for den danske side:

1) Kravet om en loyalitetserklæring fra det danske mindretal over for det nye Tyskland og over for deres nye delstat Slesvig-Holsten. Mindretallet skulle officielt anerkende, at grænse lå endelig fast.
2) En mindretalstraktat mellem Danmark og Tyskland, idet ministerpræsidenten og landdagens borgerlige flertal ikke kun ønskede forhandlinger om det danske mindretal, men også forlangte, at man tog hensyn til det tyske mindretals særlige problemer i Danmark.

Det var en (for) stor mundfuld for dansk politik. Der næredes også mis-

tillid til den ny regeringsleder i Kiel, Kai-Uwe von Hassel. I fortrolige danske papirer gjorde man opmærksom på, at han ikke, som det stod i danske aviser, skrev sit navn med *ll*, men kun med et *l*. Forskellen var, at nogle troede at ministerpræsidenten var i familie med den berømte tyske modstandskæmper (Ulrich) von Hassell, men nu gjorde man den socialdemokratiske ledelse stiltiende opmærksom på, at von Hassel var ud af en tysk officersfamilie og vokset op i Sydøstafrika og at han, da krigen kom, havde meldt sig til aktiv tysk krigstjeneste som officer.

Typografen H.C. Hansen havde ikke kun problemer med stavningen, langt alvorligere stod det til i hans eget socialdemokratiske bagland, hvor kun 25 procent ved en meningsmåling støttede deres nye partileders NATO-politik. Der var også et flertal i den danske befolkning mod den ny NATO-partner. Hundredetusinde demonstrerede, med kommunister og fagforeningerne i front, foran Slotspladsen på Christiansborg mod regeringen og den vesttyske genoprustning.

Det blev endnu hårdere for H.C. Hansen, fordi det tyske SPD gik imod NATO-medlemskabet. Daværende SPD-partichef Erich Ollenhauer mente, at den tyske regering gennem NATO-medlemskabet ødelagde mulighederne i Stalins tilbud om et neutralt genforenet Tyskland. SPD-kredse prøvede at vinde gehør for disse synspunkter i det danske socialdemokrati, men de fik en kold skulder af H.C. Hansen, som i øvrigt i egne rækker fandt den største støtte netop i den tidligere modstandskæmper Frode Jakobsen.

Socialdemokratiets ledelse advarede Ollenhauer i et brev af 22. november 1954 mod, at SPD-folk støttede protesterne mod tysk NATO-optagelse i København, som efter Socialdemokratiets mening i Danmark var kommunistisk styret.

I Folketinget meldte H.C. Hansen klart ud: "Modsætningen mellem det tyske Socialdemokratis opfattelse og den opfattelse, som andre socialdemokratier i andre lande, bl.a. jeg og mit parti, har i denne sag, er ikke af principiel karakter, men først og fremmest – det mener jeg at kunne sige med rette – af taktisk karakter. Det tyske SPD ønsker, at man endnu engang før ratificeringen skal henvende sig til Sovjetunionen og søge forhandlinger om en samling af Tyskland.

Det danske Socialdemokrati og den danske regering er uenige med det tyske Socialdemokrati i denne vurdering, vi tror ikke, at endnu et forsøg på forhandling med Sovjetunionen efter alt, hvad der gået forud, vil bringe en løsning på det danske spørgsmål, så længe Vesten ikke står samlet."

Selvbestemmelsesretten

H.C. Hansen havde samme overordnede synspunkt som Adenauer: Han

ville demontere det bilaterale Slesvig-spørgsmål multilateralt. Men han gjorde det samtidig klart, at den danske regering under ingen omstændigheder ønskede en mindretalstraktat med Tyskland.

Nils Svenningsen, nu som Udenrigsministeriets direktør H.C. Hansens særlige fortrolige, havde allerede i 1921/22 deltaget i dansk-tyske forhandlinger omkring genforenings-spørgsmålene, hvor Danmark havde afvist en mindretalstraktat, som jo kunne give modparten muligheder for at blande sig i den anden stats indre anliggender. I øvrigt havde danskerne heller ikke gode erfaringer med paragraf-5-aftalen i Prager-freden fra 1866, hvor Prøjsen nok havde lovet sønderjyderne selvbestemmelsesretten, men som Bismarck senere annullerede.

Selvbestemmelsesretten var central for dansk politik. Danmark havde tidligt, så tydeligt som muligt, understreget forskellen på en aktiv grænserevisionisme og folkenes selvbestemmelsesret. I en samtale med den tyske forbundskansler i Bonn – kun få måneder efter at Danmark den 9. juli 1951 havde ophævet krigstilstanden med Tyskland – havde Adenauer over for udenrigsminister Ole Bjørn Kraft understreget, at det danske mindretal havde fået vidtgående kulturelle særrettigheder.

Forbundsregeringen "forventede, at det danske mindretal ikke benyttede sig af disse rettigheder for at skabe en situation, som ville forberede at grænsespørgsmålet på et senere tidspunkt blev taget op".

VK-regeringen Eriksen/Kraft, som ledede landet fra oktober 1950 til september 1953, havde allerede tidligere gjort det klart, at Danmark ikke havde nogen ønsker om at rejse noget krav om en grænseændring. "Den fornødne tilslutning har ikke foreligget i Rigsdagen og heller ikke udefra har vi kunnet vente – efter afvisningen i september og oktober 1946 af de engelske forslag – nogen forståelse herfor. Men vi står på selvbestemmelsesrettens grund; vi kan ikke anerkende, at selvbestemmelsesretten opfattes som et formelt begreb uden indhold. Vi vil ikke opgive at yde bistand, hvor der er mulighed derfor til at sikre sydslesvigerne denne demokratiske frihedsrettighed", udtalte udenrigsminister Bjørn Kraft herom i Folketinget.

Men han satte også et stopskilt: "Hvis et mindretal bruger udemokratiske, voldelige metoder for at fremkalde en grænseændring, må enhver stat naturligvis på det bestemteste skride ind mod sådanne bestræbelser."

Forhandlingerne i København

Tyskerne viste dog officielt ingen forståelse for den danske holdning. Selvom de omvendt krævede selv-bestemmelsesretten for hele det tyske folk og helt aktuelt for Saar-området, som jo var fransk besat og i en økonomisk union med Frankrig, in-

den den tyske delstat Saarland den 1. januar 1957 kunne oprettes som en fri forbundsstat inden for Forbundsrepublikken. Men der fandtes folk med gode hensigter på begge sider, som forsøgte at mægle – bl.a. det tyske CDU-parlamentsmedlem Will Rasner fra Flensborg sammen med det konservative folketingsmedlem Karl Bøgholm.

Rasner kom til København med ideen om en slags parallel-erklæringer. Det blev startskuddet til de dansk-tyske forhandlinger i februar 1955 i København, som dog var meget tæt på et sammenbrud. Ministerpræsident von Hassel var på skiferie i det sydtyrolske Meran, og den post, som blev afsendt om mandagen i København, modtog han først om fredagen i Italien.

Det var heldigt, eftersom hans chefforhandler fra Kiel, Ernst Kracht, en overgang skrev til von Hassel at man skulle afbryde forhandlingerne, men da von Hassel fik brevet, var løbet allerede kørt i København – med succes. Det skyldtes især den danske forhandlingsleder Nils Svenningsen, som nok var den kendteste repræsentant for Tysklandsskolen, og som i øvrigt var så veltalende på tysk, at han endda kunne tilbyde den tyske delegation tyske formuleringer, når det kneb for de tyske forhandlere at oversætte de danske vendinger.

De to næsten enslydende erklæringer, som kaldtes Bonn-Kopenhagener Erklärungen eller på dansk København-Bonn-erklæringerne, blev underskrevet af Adenauer og H.C. Hansen i Palais Schaumburg i Bonn. Det afgørende element er – i lighed med Kieler erklæringen – sindelagsfriheden. Men der var også håndfaste politiske resultater, idet Tyskland og dermed Slesvig-Holsten forpligtede sig til ophæve fem-procent-spærregrænsen for det danske mindretal, som nyder godt af denne ordning den dag i dag.

Begge mindretal fik eksamensrettigheder til deres skoler; i Nordslesvig oprettedes også et tysk gymnasium i Aabenraa. Både det danske og det tyske mindretal, som ikke fik lov til at sidde med ved forhandlingsbordet, var meget skeptiske over for aftalen, selvom de udadtil hilste resultatet velkommen.

Især det tyske mindretal, som ikke bragte to-procent-spærregrænsen på banen, havde håbet på en slags amnesti for de hjemmetyskere, som – også delvis med love med tilbagevirkende kraft – var straffet under retsopgøret bl.a. for tysk krigstjeneste.

Det danske Folketing vedtog det vesttyske NATO-medlemskab og mindretals-erklæringerne samme dag – NATO-medlemskabet med 145 mod 24 stemmer (det Radikale Venstre havde i øvrigt forgæves forsøgt at opnå tilslutning til en folkeafstemning) og mindretals-erklæringerne med 156 mod 9 stemmer. Især kommunisternes formand Aksel Larsen var bidsk over for H.C. Hansen. Han sammenlignede endda

dennes underskrift i Bonn med Scavenius' undertegnelse af Antikominternpagten hos Hitler 1941 i Berlin.

Jyllands Posten skrev dengang, at resultatet "mindede mest om Kejserens ny Klæder"! Andre sammenlignende dokumentet med præsten, som daglig gentager de ti bud, mens man syd for grænsen karakteriserede aftalen som en dansk sejr – ifølge *Der Spiegel* med 3:1 i dansk favør!

Den 9. maj 1955 glædede H.C. Hansen sig på et nyt NATO-rådsmøde over, at man "med Konrad Adenauer har en strålende bygmester for det nye tyske demokrati i vores midte". Mindretalsaftalen byggede ifølge statsministeren "på god vilje og tillid" og han betegnede den i NATO-kredsen "som en historisk milepæl på vejen mod mere sikkerhed".

Den 23. maj besluttede landdagen i Slesvig-Holsten at ophæve fem-procent-klausulen mod det danske mindretals parti, og det tyske parlament, Bundestag, vedtog enstemmigt "die Bonn-Kopenhagener Erklärungen" den 6. juli 1955. Da daværende viceudenrigsminister Walter Hallstein på forbundsregeringens vegne bad om parlamentets billigelse af aftalen, noterede parlaments-protokollen en bemærkning fra SPD-politikeren Herbert Wehner: "Ja, men husk at gennemføre aftalen med den rette ånd!"

Der har ofte været en debat om København-Bonn-erklæringernes folkeretslige status. Efter den tyske genforening svarede statsminister Poul Schlüter den 22. august 1990 i Folketinget på et spørgsmål om konsekvenserne for mindretals-aftalen:

"Forbundsregeringen har givet udtryk for, at man med Bonn-erklæringerne har påtaget sig en folkeretlig forpligtelse, der er godkendt af forbundsdagen, og som kun efter aftale med Danmark vil kunne ændres eller ophæves. København-Bonn-erklæringernes folkeretlige status ændres således ikke af en tysk forening".

Mindretallenes magna charta

Der er sluttet mange traktater gennem historien, også mellem vore lande. Det afgørende for København-Bonn-erklæringerne er, at viljen til forandringer har været til stede hos begge flertal og hos begge mindretal. Og at vore to lande efter krigen havde det samme værdisæt – demokrati og retsstat!

Det tog sin tid, men hvad har København-Bonn-erklæringerne så bragt? For Adenauer var det måske kun et bondetræk i hans store skakspil, men han fik dermed gjort Vesttyskland "salonfähig". For ham var vestbindingen med Vesttyskland som ligeberettiget partner afgørende for gennem statslige suvernitætsgevinster "en skønne dag" at nå genforeningen. Adenauers politik sejrede, den skønne dag oprandt i 1990.

Aftalen skabte grundlaget for et

nyt dansk-tysk forhold, hvor danskerne langsomt gennem vore landes fælles medlemskab i NATO og EU fik en anden, positiv indstilling over for den tidligere arvefjende, som havde truet Danmarks nationale eksistens så mange gange gennem historien. Den afsluttede en tragisk dansk-tysk strid med krige og mange menneskeliv i grænselandet, hvor mindretallene i dag betragter erklæringerne som deres "magna charta".

Både Danmark og Tyskland bruger mindretalserklæringerne fra 1955 i international sammenhæng, hvor mindretals-spørgsmålet jo fik en ny betydning efter 1990 – ikke mindst for EU med de såkaldte Københavner-kriterier.

København-Bonn-erklæringerne kan ikke kopieres, men efterlignes, og der er grund til at understrege, at disse erklæringers ånd og principper stadig skal fyldes med nyt liv. Debatten omkring det danske mindretals ret til at afgøre, hvem der skal sidde på magten i Slesvig-Holsten, har kastet nogle beklagelige skygger på København-Bonn-erklæringerne, hvis intentioner nogle åbenbart (bevidst) har misforstået.

Derfor er det vigtigt, at de to regeringschefer, Gerhard Schröder og Anders Fogh Rasmussen, i anledning af 50-året for København-Bonn-erklæringerne ikke kun understreger, at de stadig har deres bilaterale gyldighed. Men at de også i fremtiden er fundamentet for det dansk-tyske forhold i grænselandet – og at de skal efterleves i ord og ånd på begge sider!

Skrider de mindretalspolitiske principper mellem Danmark og Tyskland, er der åbnet for en farlig rutsjebane i Europa.

Fremskridt og nye landvindinger i de sidste fem årtier må ikke glemmes, selvom der engang imellem opstår problemer. København-Bonn-erklæringerne blev jo netop skabt for at undgå eller i hvert fald at imødegå de vulkanske aktiviteter, som stadig findes i den dansk-tyske undergrund, ifølge professor H.P. Clausen.

Lad os i disse dage, hvor der pludselig sås nye tvivl, ikke glemme, hvad H.C. Hansen nærmest profetisk sagde i 1955 i Folketingets skæbnetime om Tyskland:

"Jeg ved ikke, om en eneste af os kan stå frem og sige med fuld sandhed, at vi har de absolutte garantier for en fuld demokratisk fredelig udvikling i det nye Tyskland fremover. Jeg tror, at vi ved at vise denne tillid giver vort bidrag til at skabe en ny europæisk og en ny verdenspolitisk udvikling i tegnet af den fred og frihed, som nu engang selvfølgeligt er Danmarks mål."

Virkeligheden er det bedste vidnesbyrd på 50-års-dagen!

Siegfried Matlok er chefredaktør for Der Nordschleswiger.

Kosovo som uafhængigt – men hvordan?

Niels Aadal Rasmussen

Kosovos albanske befolkning ønsker uafhængighed, mens serberne kan godtage "mere end autonomi, men mindre end uafhængighed", altså opretholdelse af Serbiens suverænitet. Denne modsætning var en vigtig del af baggrunden for Kosovo-konflikten i 1990'erne

Den politiske proces, som skal afgøre Kosovos fremtidige status ventes påbegyndt i slutningen af 2005. Processen, der får EU og USA i afgørende roller, skal bygge på befolkningens vilje, formentlig bekræftet i form af en folkeafstemning. Og med det albanske flertals beslutsomhed og målbevidste situationsudnyttelse er der ingen tvivl om, at resultatet må blive uafhængighed. Tidens internationale analyser bekræfter generelt denne konklusion, og spørgsmålet er alene hvordan.

I det følgende redegøres først for Kosovos hidtidige status og derefter for overvejelser om den fremtidige status, på den ene side med vægt på folkeretten – de jure, på den anden side med vægt på levedygtighed – de facto. Tilgangen de jure versus de facto er primært valgt som analytisk redskab, fordi den giver mulighed for at belyse en række hensyn, som vil få betydning for den forhandlingsproces, der skal fastlægge Kosovos fremtidige status.

Sekundært kan tilgangen også afspejle det forhold, at mens Kosovos albanere ønsker maksimal selvbestemmelse, men erkender, at man endnu ikke evner at klare sig uden international bistand, så finder serberne omvendt, at folkeretlige og andre juridisk konserverende betragtninger bør tillægges vægt, mens det erkendes, at man ikke kan tage ansvar for Kosovo, hverken sikkerhedsmæssigt eller økonomisk. Forenklet sagt vil albanerne have uaf-